

ОБТЯЖЕННЯ ПРАВ НА ЗЕМЛЮ: СТАН ДОСЛІДЖЕНОСТІ ТА НЕОБХІДНІСТЬ ДОДАТКОВОГО НОРМАТИВНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ

Савчак (Пересоляк) В.В.,

старший викладач кафедри землевпорядкування
та кадастру географічного факультету
ДВНЗ „Ужгородський національний університет”

Обтяження прав на землю, як відносно нова та недосліджена категорія в українському законодавстві, ділить науковців на дві групи. Перша з них вважає, що обтяження є видом обмежень, інша ж схиляється до думки, що обмеження і обтяження слід розглядати окремо. На нашу думку обтяження є ущемленням прав щодо користування та/або розпорядження власником майна на свій розсуд, що встановлене на користь третіх осіб. Водночас, обтяження прав на землю слід розглядати як повноваження (права) третіх осіб щодо чужої земельної ділянки.

Ключові слова: обтяження прав, права третіх осіб на чуже майно, ущемлення прав, обмеження прав, межі здійснення прав.

Обременение прав на землю, как относительно новая и неисследованная категория в украинском законодательстве делит научных работников на две группы. Первая из них считает, что обременение является видом ограничений, другая же склоняется к мысли, что ограничение и обременение следует рассматривать отдельно. По нашему мнению обременение является ущемлением прав относительно пользования та/або распоряжения владельцем имущества по своему усмотрению, что установлено в интересах третьих лиц. В то же время, обременение прав на землю следует рассматривать как полномочия (права) третьих лиц.

Ключевые слова: обременение прав, права третьих лиц, на чужое имущество, ущемление прав, ограничения прав, пределы осуществления прав.

Burden of rights on earth, as relatively a new and unexplored category in the Ukrainian legislation, divides research workers by two groups. The first from them considers that a burden is the type of limitations, another group has the idea, that it limitation and burden are different concepts. To our opinion a burden is the restriction of rights in relation to the use ta/abo disposing of proprietor of property at own discretion, that is set in behalf of the third persons. At the same time, burden of rights on earth it follows to examine as plenary powers (rights) of the third persons.

Keywords: a burden of rights, right for the third persons, is on stranger property, restriction of rights, limitation of rights, limits of realization of rights.

Динамічні зміни вітчизняного законодавства у підході до розуміння «обтяжень прав на нерухоме майно» постійно змушують теоретиків та практиків у галузі земельного права споглядати правовий режим обтяжень з різних сторін.

На сьогоднішньому етапі розвитку земельного законодавства питання обтяжень прав на землю досліджувалося у дисертаціях та наукових статтях таких науковців, як І.В. МIRONENKO [1] [2] [3], Д.В. БУСУЙОК [4], Ю.В. ШЕВЦОВОЇ [5], В.Ю. МАЛИЙ [6], Р.І. МАРУСЕНКО [7]. В цивілістичній науці питання змісту обтяжень прав на нерухоме майно піднімалися О.В. КРАСНОГОР [8] [9], В.М. МАРТИН [10], В.В. ЦЮРА [11], М.Б. ГОНЧАРЕНКО [12], І.Є. МІЧУРІН [13]. Крім того, дослідженням поняття «обтяження» та його видів частково займалися також Н.В. БЕЗСМЕРТНА [14], К. ПЕЙЧЕВ [15], В. ФЕДОРОВИЧ [16], В.І. НАГНИБІДА [17], О.О. МИХАЙЛЕНКО [18].

При цьому, серед низки наукових досліджень лише поодинокі вивчають власне обтяження прав на нерухоме майно. Інші праці зосереджені на окремих видах обтяжень або ж досліджують межі здійснення права приватної власності та його гарантії. Відтак, дослідження обтяжень прав на землю уявляється особливо актуальним через різні концептуальні підходи до їх розуміння серед науковців та невизначене їх положення в нормах

законодавства.

Метою статті є визначення юридичної природи обтяжень прав на землю крізь призму наукової думки та законодавчих положень, а також формування власних позицій з приводу даної категорії.

Науковець І.В. МIRONENKO присвячує один підрозділ свого дисертаційного дослідження «Зміст та межі здійснення права приватної власності на землю в Україні» обтяженням прав на землю.

Під обмеженнями прав власності дослідник розуміє конкретні, об'єктивно існуючі обставини, що звужують свободу власника земельної ділянки, позбавляючи його можливості здійснювати окремі свої повноваження в повній мірі чи частково та поділяє обмеження на нормативні обмеження права приватної власності на землю та обтяження земельних ділянок (ненормативні обмеження).

Як бачимо, І.В. МIRONENKO розглядає обтяження прав на землю як окремий вид обмеження права приватної власності, називаючи їх ненормативними обмеженнями, та розуміє під обтяженнями обставини, що носять індивідуальний (ненормативний) характер та звужують визначені законодавством межі свободи власника щодо використання належної йому земельної ділянки. Індивідуальний (ненормативний) характер

обтяжень прав на землю дослідник вбачає, в тому, що останні, на відміну від встановлених виключно на рівні закону нормативних обмежень, виникають щодо окремо визначених (індивідуалізованих) земельних ділянок на підставі волевиявлення власника (шляхом укладення правочинів) або індивідуально-правових актів, які видаються компетентними органами [1].

Серед прикладів обмежень права власності І.В. Мироненко називає, до прикладу, використання земельних ділянок за цільовим призначенням, обов'язки власників земельних ділянок та обов'язки землекористувачів, що імперативно встановлені Земельним кодексом України (далі – ЗК України).

І.В. Мироненко наголошує, що обтяження земельних ділянок є набагато різноманітнішими за правовою природою, ніж обмеження, доповнюють встановлені законодавством нормативні межі здійснення права власності, носять індивідуальний характер (виникають щодо окремо визначених земельних ділянок або всього майна їх власників) та підлягають спеціальній реєстрації. До групи обтяжень І.В. Мироненко відносить сервітути, емфітевізис, суперфіції, іпотеку, ренту, оренду, довільне утримання тощо [2].

На нашу думку, позиція науковця І.В. Мироненко впливала із норм чинного на той час Закону України «Про державну реєстрацію прав на нерухоме майно та їх обмежень» та ЗК України [19] [20], відповідно до яких обмеження та обтяження розглядалися як тотожні поняття, при цьому способи встановлення обтяжень прав на землю не називалися.

У зв'язку із зазначеним уявляється відмітити, що на даний момент концептуальних підхід законодавця у розумінні обтяжень прав на землю є протилежним до позицій І.В. Мироненко. Згідно Закону України «Про державну реєстрацію прав на нерухоме майно та їх обтяжень» [21] (далі – Закону) поняття «обмеження» замінене терміном «обтяження», який за фактичними ознаками вбирає в себе (як один із видів) обмеження прав на землю.

Незрозумілими для автора залишаються критерії ідентифікації І.В. Мироненко обтяжень прав на землю серед обмежень у використанні землі. Зокрема, ЗК України [20] як до так після внесених змін [22] у ст. 111 передбачає, що обмеження, як і обтяження прав на землю, можуть бути встановлені як на договірних засадах (в індивідуальному порядку), так і прямо вказані в нормі закону (в імперативному порядку). Так само визначала норма Закону в редакції 2004 року [19].

Станом на сьогодні науковець І.В. Мироненко, взявши до уваги нову редакцію Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» 2010 року, та передбачене Законом трактування «обтяжень», висловив свою точку зору про неузгодженість поняття «обтяження» із його легальним визначенням, що міститься в ст. 3 Закону України «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень», який визначає правовий режим регулювання обтяжень рухомого майна. Даний Закон визначає обтяження, як право обтяжувача на рухоме майно боржника або обмеження права боржника чи обтяжувача на рухоме майно, що виникає на підставі закону, договору, рішення суду або з інших дій фізичних і юридичних осіб, з якими закон пов'язує виникнення прав і обов'язків щодо рухомого майна [23].

В силу положень згаданого Закону, та враховуючи сьогоденну наукову думку, І.В. Мироненко починає трактувати обтяження як додатково встановлені права на певний об'єкт, відмінні від права власності як основного (первинного) речового права, які мають «подвійну дію»: обтяжуючи річ вони одночасно обмежують права на неї. При цьому, дослідник зауважує, що час-

тіше всього поняття «обтяження» та обмеження» розмежовують, особливо у відносинах власності, оскільки їх соціальна та юридична природа не є тотожними [3].

Дисертант пристає на таку наукову позицію І.В. Мироненко. Адже трактування змісту поняття «обтяжень» в Законі в редакції 2010 року є досить одностороннім. Обтяження права на земельну ділянку у формі заборони розпоряджатися та/або користуватися нерухомим майном є забороняючою нормою лише для одного суб'єкта – власника або користувача земельної ділянки. При цьому, у фізичної або юридичної особи, щодо якої або на користь якої встановлено дане обтяження, виникають певні права на чужу земельну ділянку, тобто проявляється подвійна дія обтяжень прав на землю.

Досить цікавим та відмінним від інших є погляд дослідника у галузі цивільного права, В.І. Нагнибіда, на обтяження прав у праці «Речові права на чуже майно: порівняльно-правовий аспект». Останній розглядає їх як права на отримання певних цінностей (права використання та реалізації) з чужих речей, та ставить обтяження прав поряд із заставою та притриманням [17]. Таким чином, для В.І. Нагнибіди обтяження є правом, а не заборонаю на користування та/чи розпорядження землею.

Автор вважає, що обтяження прав на землю не слід розглядати як виключно права на користування або реалізацію земельної ділянки, адже вони також звужують права власника (користувача) земельної ділянки. Юридично коректним буде трактування обтяжень як ущемлення прав для власників (користувачів) та суб'єктів інших речових «прав» (повноважень) відносно земельної ділянки користь третіх осіб.

Науковець Д.В. Бусуйок у дисертації «Правове регулювання обмежень прав на землю в Україні», тотожно до первинних наукових позицій І.В. Мироненко, дотримується думки про те, що обтяження прав на землю є різновидом обмежень прав на землю. Дослідник зазначає, що норми про обтяження земельних прав характеризуються такою однорідністю, яка дає підстави розглядати їх сукупність в якості субінституту функціонального інституту обмежень прав на землю.

Д.В. Бусуйок вважає, що обтяження прав на землю встановлюються при виникненні на земельні ділянки, які перебувають у власності та користуванні громадян та юридичних осіб, прав інших осіб [4].

Інший науковець, Н.В. Безсмертна, також пов'язує обтяження із правами третіх осіб, та розуміє під ними привнесене ззовні право третіх осіб, утруднення, яке перешкоджає власнику речі вільно, в повному обсязі реалізувати свої повноваження. Н.В. Безсмертна розрізняє обмеження та обтяження за правовою природою, підставами виникнення та метою встановлення [14].

Правові позиції Д.В. Бусуйок та Н.В. Безсмертною на даний момент відображені у абз. 2 ч. 1 ст. 110 ЗК України [22].

В даному випадку слід відмітити, що з прийняттям Закону України «Про Державний земельний кадастр» від 7 липня 2011 р. було знову змінено положення ЗК України. Зокрема, у тексті ст. ст. 110-111 ЗК України обмеження у використанні земельних ділянок та обтяження прав на земельну ділянку на даний момент розглядаються окремо. Законодавець вказує, що на використання власником земельної ділянки або її частини може бути встановлено обмеження та що право власності на земельну ділянку може бути обтяжено правами інших осіб [22].

Водночас, абз. 5 ст. 2 Закону в редакції 2010 року, визначаючи поняття обтяжень прав на землю, не вказує на передбачену у ЗК України обставину щодо юридичної природи обтяжень як прав інших осіб на чужу земельну ділянку [21].

Окрім того, абз. 3 п. 1.1 Тимчасових методичних вказівок по складанню кадастрових планів обмежень і обтяжень щодо використання земель, затверджених Держкомземом України від 04.08.1999 р., передбачає, що обмеження є правами третіх осіб, що обмежують права власника або користувача щодо розпорядження або користування земельною ділянкою [24].

Як бачимо, станом на сьогодні існуючі трактування понять «обмеження» та «обтяження» навіть у законодавстві не є однозначними. При цьому, домінуючими, такими, що чітко визначені Законом в редакції 2010 року, є обтяження прав на землю.

Враховуючи, що норми ЗК України не закріплюють поняття обмеження у використанні земель, та з врахуванням положень Тимчасових методичних вказівок, уявляється, що обмеження у використанні землі можуть полягати як в певній умові, імперативно визначеній у ст. 111 ЗК України, так і в існуванні прав інших осіб на земельну ділянку.

Такий приклад можемо спостерігати виходячи із положень чинної редакції ч. 2 ст. 111 ЗК України, яка містить вичерпний перелік способів встановлення обмежень у використанні земель. Дана норма закріплює такий спосіб встановлення обмеження прав на земельну ділянку, як умову надання права полювання, вилову риби, збирання дикорослих рослин [22].

Слідуючи твердженням науковців, обтяження прав на земельні ділянки полягають у здійсненні третіми особами певних дій (наявності у них визначених прав) відносно приватизованої земельної ділянки, що на даний момент нормативно закріплено у абз. 2 ч. 1 ст. 110 ЗК України. Дана обставина виступає для дослідників критерієм виділення обтяжень з-поміж обмежень прав на землю.

Однак, наведений автором приклад обмеження у використанні землі шляхом надання права вилову риби, збирання дикорослих рослин також полягає у наявності прав на ділянку третіх осіб по здійсненню ловлі риби та збиранні рослин.

Спираючись на права третіх осіб, як критерій ідентифікації обтяжень прав на землю, назване обмеження у використанні землі беззаперечно можна віднести до обтяжень прав на земельну ділянку.

Зв'язок обтяжень із правами третіх осіб передбачений абз. 2 ч. 1 ст. 110 ЗК України. Втім, дана норма не вказує на підставу виникнення обтяжень прав на землю – права третіх осіб, як на обов'язкову.

Окрім того, вважаємо, що заборона користуватися та/або розпоряджатися земельною ділянкою (обтяження прав на землю) може бути встановлена не тільки на користь третіх осіб, а і з метою охорони навколишнього природного середовища, покращення інфраструктури населеного пункту тощо.

Н.В. Безсмертна, досліджуючи поняття «обтяження» також відзначає, що даний термін слід розглядати як тягар для кого-небудь, який завдає багато клопоту, незручності. В свою чергу обмеження науковець розглядає як рамки діяльності власників з реалізації повноважень володіння, користування та розпорядження, які складають зміст суб'єктивного права [14].

Як уявляється, незручності для власника (користувача) земельної ділянки можуть завдаватися як встановленням на неї певних прав третіх осіб (які науковці зазвичай називають обтяженнями), такі виникненням передбачених ч. 2 ст. 111 ЗК України обмежень у використанні землі. Що стосується «нормативних обмежень» (використання земельної ділянки за цільовим призначенням, обов'язки землевласників та землекористувачів), то вони можуть обмежувати власника чи користувача земельної ділянки лише в силу принципів добросовісності, моральності, розумності та соціальної

функції власності.

Ми поділяємо наукове тлумачення поняття «рамки діяльності», здійснене Н.В. Безсмертною. На нашу думку, дотримання правил добросусідства, використання земельної ділянки за цільовим призначенням, додержання загальних вимог законодавства про охорону довкілля, дотримання вимоги про зберігання геодезичних знаків тощо, які науково розглядаються як обмеження прав на землю є рамками діяльності власників з реалізації повноважень володіння, користування та розпорядження, тобто «межами здійснення прав».

Принцип поведінки, що зумовлює дотримання власниками землі певних меж при здійсненні свого права власності закладений в Конституції України, ст. 13 якої передбачає, що власність зобов'язує, та не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству [25].

На відміну від вище згаданих дослідників, цивіліст О.В. Красногор вважає обмеження та обтяження різними за законодавством та правовою доктриною правовими явищами [8]. Зокрема, О.В. Красногор вважає, що обтяження нерухомого майна є самостійною категорією, відмінною від обмежень прав, та не охоплюються останніми. Природу обтяжень прав на землю дослідник пов'язує із правами третіх осіб, а природу обмежень – із ускладненнями для власника, що визначені законом задля додержання прав інших осіб та суспільних інтересів [9].

Слід відзначити, що діаметрально протилежними обмеження та обтяження не можуть бути, оскільки як одні, так і інші є тягарем для власника земельної ділянки, та звужують його можливості по володінню, користуванню та розпорядженню земельною ділянкою.

Окрім цього, О.В. Красногор вважає подане в Законі в редакції 2010 року визначення обтяжень недосконалим через те, що в ньому чітко не розмежовано значення словосполучення «та/або» щодо розпорядження та користування майномв силу обтяжень. А це, як відзначає науковець, ускладнює однозначне сприйняття визначеної в законі категорії обтяжень.

Співвідносячи поняття «обтяження» та вид обтяження – іпотеку, О.В. Красногор вказує, що при іпотеці користування майном відбувається повною мірою, в тому числі, за згодою іпотекодержателя, може здійснюватися в певній мірі і розпорядження майном. Такий факт суперечить визначенню обтяження, поданого в Законі, що зводиться лише до заборони по користування та/або розпорядженню майном [8].

Ми поділяємо критичну оцінку О.В. Красногором зазначених законодавчих положень, адже фактично обтяження не є абсолютною заборонаю по користуванню та/або розпорядженню власним майном. Обтяження звужує можливості власника, не виключаючи їх. На нашу думку, дане обтяження доцільно трактувати не як заборону, а як ущемлення ((тлумачиться як утискування кого-небудь, урізання чогось [26]) у визначених законодавством межах прав власника щодо користування та/або розпорядження майном, яке спрямоване на виконання взятих власником ділянки на себе зобов'язань.

При цьому, вважаємо, що в залежності від виду обтяження ущемленню можуть підлягати як права відносно користування майном, так і права відносно розпорядження ним, тому застосування словосполучення та/або, визначене в абз. 5 ст. 2 Закону в редакції 2010 року, наразі вбачаємо актуальним.

Підсумовуючи наведені наукові позиції дослідників поняття обтяжень прав на землю відмітимо наступне.

На нашу думку, при тлумаченні терміну «обтяження» слід орієнтуватися на норму абз. 5 ст. 1 Закону в редакції 2010 року [21], яка визначає обтяження як заборону користуватися та/або розпоряджатися власною земельною ділянкою незалежно від наявності чи від-

сутності на таку земельну ділянку прав третіх осіб. З урахування вищезазначеного, розглядаємо обтяження як ущемлення прав щодо користування та/або розпорядження власним майном на власний розсуд, що встановлене на користь третіх осіб або з іншою законодавчо передбаченою умовою (охорони навколишнього природного середовища, покращення інфраструктури населеного пункту тощо).

При цьому, автор даного рукопису не випадково вжив термін «на власний розсуд», оскільки ущемлення прав користуватися чи розпоряджатися земельною ділянкою може полягати в обмеженні інших суб'єктивних прав власника, що конкретизують правомочності користування та розпорядження і закріплені у ст. 90 ЗК України [20]. Наприклад, згідно з положеннями п. «б» ч. 2 вказаної статті Кодексу власник земельної ділянки має право самостійно господарювати на землі, що в тому числі полягає у наявній у нього можливості за власним бажанням змінити цільове призначення земельної ділянки. Однак, у разі встановлення на земельну ділянку обмеження, що полягає у забороні зміни її цільового

призначення, право власника самостійно господарювати на такій земельній ділянці є обмеженим, тобто він не може на власний розсуд розпорядитися своєю земельною ділянкою.

Проведений нами аналіз існуючих досліджень інституту обтяжень прав на землю дають підстави для поділу науковців, які провели такі дослідження, на дві групи. Перша з них вважає, що обтяження є видом обмежень, інша група науковців схиляється до думки, що обмеження і обтяження слід розглядати окремо. Проте більшість науковців пов'язують обтяженнями із правами третіх осіб на землю.

На нашу думку обтяження є ущемленням прав щодо користування та/або розпорядження власником майна на свій розсуд, що встановлене на користь третіх осіб або з іншою законодавчо передбаченою умовою (охорони навколишнього природного середовища, покращення інфраструктури населеного пункту тощо). Водночас, обтяження прав на землю слід розглядати як повноваження (права) третіх осіб щодо чужої земельної ділянки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мироненко І.В. Зміст та межі здійснення права приватної власності на землю в Україні: автореферат дис... канд. юрид. наук: спец. «12.00.06. – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право»/ І.В. Мироненко// НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького. — К., 2008. — 19 с.
2. Мироненко І.В. Види обмежень права власності на землю/ І.В. Мироненко// Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. – 2008. – Вип. 20// Режим доступу: [Електронний ресурс]: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/apvchzu/2008_20/index.html
3. Мироненко І.В. Поняття та зміст обтяжень майна/ І.В. Мироненко// Часопис Київського університету права. – 2010. – № 3. – С.135-138.
4. Бусуйок Д.В. Правове регулювання обмежень прав на землю в Україні: автореф. дис... канд. юрид. наук: спец. «12.00.06. – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право» // Д.В. Бусуйок// НАН України. Інститут держави і права ім. В.М.Корецького. — К., 2005. — 20 с.
5. Шевцова Ю.В. Правове регулювання земельних заставних відносин в Україні: автореф. дис... канд. юрид. наук: спец. «12.00.06. – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право» / Ю.В. Шевцова// Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. — К., 2008. — 18 с.
6. Малий В.Ю. Правове регулювання іпотеки землі в Україні: автореф. дис... канд. юрид. наук: спец. «12.00.06. – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право»/ В.Ю. Малий// НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького. — К., 2007. — 20 с.
7. Марусенко Р.І. Правові аспекти земельних сервітутів в Україні: автореф. дис... канд. юрид. наук: спец. «12.00.06. – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право»/ Р.І. Марусенко// Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. — К., 2005. — 19 с.
8. Красногор О.В. Обтяження нерухомого майна: сучасний стан та перспективи для вдосконалення законодавчого закріплення/ О.В. Красногор// Режим доступу: [Електронний ресурс]: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pib/2011_2/PB-2/PB-2_67.pdf
9. Красногор О.В. Щодо природи обтяжень нерухомого майна/ О.В. Красногор// Режим доступу: [Електронний ресурс]: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vkhnvvs/2011_52/52/39.pdf
10. Мартин В.М. Право користування чужим майном: автореф. дис... канд. юрид. наук: спец. «12.00.06. – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право»/ В.М. Мартин// Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. — Л., 2006. — 18 с.
11. Цюра В.В. Речові права на чуже майно: автореф. дис... канд. юрид. наук: спец. «12.00.06. – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право»/ В.В. Цюра// Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. — К., 2007. — 20 с.
12. Гончаренко М.Б. Речові права на нерухомість: автореф. дис... канд. юрид. наук: спец. «12.00.06. – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право»/ М.Б. Гончаренко// Ун-т внутр. справ. — Х., 1999. — 19 с.
13. Мічурін Є.О. Межі та обмеження цивільних прав/ Є.О. Мічурін// Режим доступу: [Електронний ресурс]: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pib/2010_3/PB-3/PB-3_45.pdf
14. Безсмертна Н. Обмеження та обтяження права власності в законодавстві України/ Н. Безсмертна// Право України. – 2005. - № 1. – С. 103-105.
15. Пейчев К. Обмеження права власності на земельні ділянки: окремі питання/ К. Пейчев// Право України. -2002.-№ 8. - С.47-50.
16. Федорович О.О. Обмеження прав на землю/ В. Федорович// Режим доступу: [Електронний ресурс]: <http://www.lawyer.org.ua/?w=g&i=100&d=433>
17. Нагнибіда В.І. Речові права на чуже майно: порівняльно-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. «12.00.06. – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право» / В. І. Нагнибіда// НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. — К., 2010. — 20 с.
18. Михайленко О.О. Речово-правові обмеження права приватної власності за стародавнім римським та сучасним цивільним правом України: автореф. дис... канд. юрид. наук: спец. «12.00.06. – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право»/ О.О. Михайленко// Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. — Х., 2003. — 20 с.
19. Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень»: Прийнятий 01 липня 2004 року № 1952-IV// Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2004. - № 51. – Ст. 553.
20. Земельний кодекс України: прийнятий 25 жовтня 2001 року № 2768-III// Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2002. - № 3-4. – Ст. 283. – Стаття 98.
21. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію прав на нерухоме майно та їх обмежень»: Прийнятий 11 лютого 2010 року № 1878- VII// Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2010. - № 18. – Ст. 141.

22. Закон України «Про Державний земельний кадастр»: Прийнятий 07 липня 2011 року № 3613- VI// Режим доступу: [Електронний ресурс]: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3613-17>
23. Закон України «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень»: Прийнятий 18 листопада 2003 року № 1255-IV// Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2004. - № 11. – Ст. 140.
24. Тимчасові методичні вказівки по складанню кадастрових планів обмежень і обтяжень щодо використання земель// Землевпорядний вісник. – 1999. - № 3. – С. 43-45.
25. Конституція України: Прийнята 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР// Офіційний вісник України. – 2010. - № 72. – Стор. 15. – Ст. 2598.
26. Великий тлумачний словник сучасної української мови/ Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», - 2001. – 1440 с.